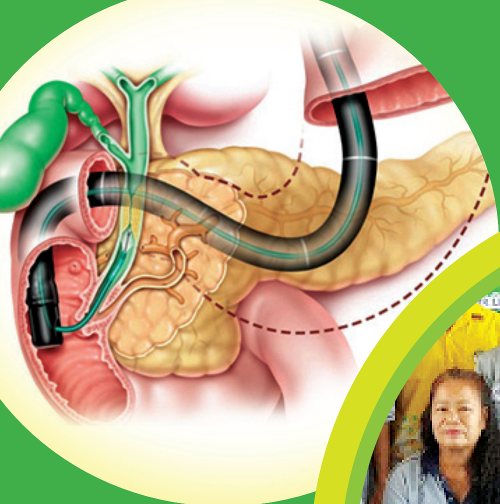

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ
DEPARTMENT OF HEALTH SERVICE SUPPORT

คู่มือ
อสม. หมอประจำบ้าน

ด้าน การเฝ้าระวัง ป้องกัน และ ควบคุม

โรคพยาธิใบไม้ตับ และ มะเร็งท่อน้ำดี

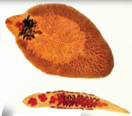

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

กระทรวงสาธารณสุข
MINISTRY OF PUBLIC HEALTH

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ
DEPARTMENT OF HEALTH SERVICE SUPPORT

คู่มือ อสม. หมอประจำบ้าน
ด้าน การเฝ้าระวัง ป้องกัน และ ควบคุม
โรคพยาธิใบไม้ตับ และ มะเร็งท่อน้ำดี

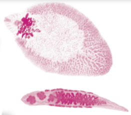

คำนำ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๒ รัฐบาลภายใต้การนำของ**พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา** นายกรัฐมนตรี มีนโยบายด้านสาธารณสุขในการพัฒนาและยกระดับความรู้**อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)** ให้เป็น อสม. หมอประจำบ้าน ๘๐,๐๐๐ คน โดยเพิ่มพูนความรู้การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารทางการแพทย์ พร้อมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริการสาธารณสุขในชุมชน ผ่านการพัฒนาระบบการแพทย์ทางไกลควบคู่ไปกับการเพิ่มบทบาทของ อสม. หมอประจำบ้าน ๘๐,๐๐๐ คน เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการด้านสุขภาพที่มีคุณภาพ ปลอดภัย ลดความแออัด ลดความเหลื่อมล้ำ ลดภาระค่าใช้จ่าย ลดโรคและปัญหาสุขภาพ ส่งผลให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้

เพื่อเป็น**การนำร่องและยกระดับต่อยอดจาก อสม. หมอประจำบ้าน ๘๐,๐๐๐ คน**ได้คัดเลือก อสม. หมอประจำบ้าน จาก ๒๙ จังหวัดที่เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ปีงบประมาณ ๒๕๖๓ จำนวน ๙๙๑ คน เป็นผู้นำด้านสุขภาพและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม **"กินร้อน ช้อนกลาง ล้างมือ กินปลาปรุงสุก ไม่กินปลาดิบ"**

สามารถถ่ายทอดความรู้ และให้คำแนะนำประชาชนในการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีได้โดยจะต้องมีการพัฒนาศักยภาพในการเฝ้าระวังป้องกัน และควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ จึงได้จัด**คู่มือ อสม. หมอประจำบ้าน ด้านการเฝ้าระวังป้องกัน และควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี** ทั้งนี้ ขอขอบคุณผู้บริหารกระทรวงสาธารณสุขทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาล และเจ้าหน้าที่กรมควบคุมโรคที่ได้ร่วมประชุมหารือและจัดทำเนื้อหาคู่มือดังกล่าว จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่ง พื้นที่จะได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพ อสม. หมอประจำบ้าน ในการเฝ้าระวังป้องกัน และควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ต่อไป

คณะผู้จัดทำ

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สารบัญ

๑. อสม. หมอประจำบ้าน คือใคร	๖
๒. อสม. หมอประจำบ้าน ต้องทำอะไร	๖
๓. บทบาทหน้าที่ของ อสม. หมอประจำบ้าน ด้านการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุม โรคพยาธิใบไม้ตับ และมะเร็งท่อน้ำดี	๗
๔. แนวทาง อสม. เคาะประตูบ้านเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุม โรคพยาธิใบไม้ตับ และมะเร็งท่อน้ำดี	๙
๕. แบบทดสอบความรู้เรื่องโรคพยาธิใบไม้ตับ สำหรับผู้เข้าอบรมหลักสูตร อสม. หมอประจำบ้าน	๑๐
๖. แบบคัดกรองกลุ่มเสี่ยงโรคพยาธิใบไม้ตับ	๑๒
• แบบประเมินพฤติกรรมสุขภาพเกี่ยวกับโรคพยาธิใบไม้ตับ	๑๔
๗. แบบคัดกรองความเสี่ยงมะเร็งท่อน้ำดี	๑๙
๘. แบบประเมินศักยภาพ อสม. หมอประจำบ้าน ด้านการป้องกัน และควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับ และมะเร็งท่อน้ำดี ปีงบประมาณ ๒๕๖๓	๒๑
ภาคผนวก ๑	๒๔
• โรคพยาธิใบไม้ตับ	๒๔
• สุขบัญญัติ ๗ ประการ เพื่อการป้องกันโรคหนอนพยาธิ และโรคพยาธิใบไม้ตับ	๓๖

- กิจกรรมและสาระที่ให้ อสม. นำออกไปบอกกล่าว ให้ความรู้ เพื่อผลในการป้องกันและการควบคุมโรคพยาธิใบไม้ในตับ ๓๘
- สถานที่รับบริการตรวจอุจจาระ เพื่อค้นหาไข่พยาธิและรักษาโรคพยาธิใบไม้ตับ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ๔๐

ภาคผนวก ๒ ๔๒
- แบบบันทึกผลการตรวจอุจจาระหาความชุกของโรคพยาธิใบไม้ตับ และนับไข่หนอนพยาธิตามยุทธศาสตร์กำจัดพยาธิใบไม้ตับ ลดมะเร็งท่อน้ำดี ปี ๒๕......... (พต. ๑) ๔๒

ภาคผนวก ๓ ๔๓
- แบบทะเบียนรายงานการส่งต่อเพื่อขอรับการตรวจอุจจาระหาพยาธิใบไม้ตับ (พต. ๒) ๔๓

ภาคผนวก ๔ ๔๔
- แบบส่งตัวเพื่อขอรับการตรวจอุจจาระหาพยาธิใบไม้ตับ (พต. ๓) ๔๔

ภาคผนวก ๕ ๔๖
- แบบติดตามประชาชน เพื่อตรวจอุจจาระหาพยาธิใบไม้ตับต่อเนื่อง (พต. ๔) ๔๖

ภาคผนวก ๖ ๔๗
- สื่อการเรียนรู้ ๔๗

อสม. หมอประจำบ้าน

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ
DEPARTMENT OF HEALTH SERVICE SUPPORT

๑. อสม. หมอประจำบ้าน คือใคร...?

อสม. หมอประจำบ้าน คือ ประชาชนที่มีจิตอาสาเข้ามาทำงานเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขได้รับการยอมรับและคัดเลือกเป็นประธาน อสม. ระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ให้เป็น**ผู้แทน อสม. เข้ารับการอบรมในหลักสูตร อสม. หมอประจำบ้าน และให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำจัดการปัญหาสุขภาพของประชาชนร่วมกับ อสม. อสค. ทีมหมอครอบครัว เครือข่ายสุขภาพ และประชาชนในพื้นที่** เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ลดค่าใช้จ่ายของประชาชน ลดการพึ่งพาโรงพยาบาล ลดภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วย ลดความแออัด ลดค่าใช้จ่ายของโรงพยาบาล และให้พึ่งตนเองด้านสุขภาพมากขึ้น

๒. อสม. หมอประจำบ้าน ต้องทำอะไร...?

๓. บทบาทหน้าที่ของ อสม. หมอประจำบ้าน ด้านการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุม โรคพยาธิใบไม้ตับ และ มะเร็งท่อน้ำดี

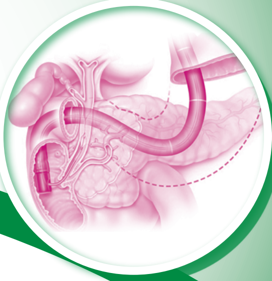

๑. เป็นบุคคลต้นแบบสามารถถ่ายทอดความรู้และให้คำแนะนำประชาชนในการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีได้ทั้งที่เป็นรายบุคคล รายกลุ่ม หรือผ่านการใช้เครื่องมือการสื่อสาร แอปพลิเคชัน หรือหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน และคัดกรองประเมินสุขภาพร่วมกับ **ทีมหมอครอบครัว** (Telemedicine)

๒. ริเริ่ม ชักชวนกลุ่มชุมชน ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ดำเนินมาตรการทางสังคม **"กินร้อน ช้อนกลาง ล้างมือ กินปลาปรุงสุก ไม่กินปลาดิบ"** หรือ **"คนยุคใหม่ปลอดภัยจากโรคพยาธิใบไม้ตับและตายด้วยมะเร็งท่อน้ำดี"** หรือ **"ชุมชนนี้ไม่กินปลาดิบ"** โดยภาครัฐจัดให้มีการประกวดเมนูอาหารปรุงสุกอร่อยแท้ และมีรางวัลหมู่บ้านกินปลาปรุงสุก เป็นต้น

๓. สอดส่อง โดย **อสม. เคาะประตูบ้าน** สอบถามดูทุกคนในครัวเรือนที่ อสม. แต่ละท่านรับผิดชอบ บันทึกชื่อคนที่กินปลาปรุงดิบหรือสุกๆ ดิบๆ ที่เสี่ยงต่อการติดโรคพยาธิใบไม้ตับ ได้แก่ ก้อยปลาดิบ ปลาส้ม ปลาร้าดิบ ส้มตำปลาร้าดิบ และ

อาหารชนิดอื่นๆ ที่ปรุงดิบ หรือ ดิบๆ สุกๆ จดบันทึกทุกสัปดาห์ส่งเจ้าหน้าที่อนามัยให้ทราบสัปดาห์ละครั้ง เพื่อติดตามพฤติกรรมเสี่ยงและเป็นข้อมูลที่มีการประมวลผลเป็นรายเดือน อำเภอ และจังหวัดทราบต่อไป

๔. ประสาน กระตุ้นเตือนการคัดกรองพยาธิใบไม้ตับในประชาชน อายุ ๑๕ ปีขึ้นไป เมื่อพบ **ให้รายงานผลผู้ติดพยาธิใบไม้ตับ** โดยร่วมมือกับสถานีอนามัย หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือโรงพยาบาลชุมชนใกล้บ้าน หรือส่งให้ทีมตรวจอุจจาระเคลื่อนที่เชิงรุกในหมู่บ้าน

๕. ร่วมสำรวจเพื่อค้นหาผู้ป่วยมะเร็งท่อน้ำดีในครัวเรือนที่รับผิดชอบ ทั้งที่เริ่มมีอาการหรือที่มีอาการป่วยชัดเจน บันทึกเพื่อเป็นข้อมูล แล้วรายงานให้เจ้าหน้าที่ทราบทุกสัปดาห์ เพื่อให้การรักษาตั้งแต่แรกเริ่ม เพื่อลดการตายด้วยมะเร็งท่อน้ำดี

๖. **ประสานงานและสนับสนุนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในกิจกรรมต่างๆ ดังนี้**

- การเฝ้าระวังพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดโรคพยาธิใบไม้ตับในชุมชน
- ประสานงานร่วมเตรียมชุมชนเพื่อเก็บตัวอย่างอุจจาระส่งทำการตรวจวินิจฉัยโรคพยาธิใบไม้ตับในชุมชน
- การดำเนินงานสุขศึกษาในชุมชนตามหลักการของความรอบรู้ด้านสุขภาพสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
- การรณรงค์ อาหารปลอดภัย ปลาปลอดพยาธิ อย่างต่อเนื่องในพื้นที่เป้าหมายผ่านทุกช่องทางการสื่อสาร
- การประเมินผลโครงการตามยุทธศาสตร์กำจัดพยาธิใบไม้ตับ ลดมะเร็งท่อน้ำดี

๔. แนวทาง อสม. เคาะประตูบ้าน เฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุม

โรคพยาธิใบไม้ตับ และ มะเร็งท่อน้ำดี

๑ อสม. เคาะประตูบ้าน
(ครัวเรือนที่รับผิดชอบ)

แจ้งข่าวและให้ความรู้ แนะนำประชาชน
"กินร้อน ช้อนกลาง ล้างมือ
กินปลาปรุงสุก ไม่กินปลาดิบ"

๒ คัดกรอง

- คัดกรองกลุ่มเสี่ยงโรคพยาธิใบไม้ตับ
  - ประเมินพฤติกรรมสุขภาพเกี่ยวกับโรคพยาธิใบไม้ตับ
  - แนะนำการเก็บอุจจาระส่งตรวจ
- คัดกรองความเสี่ยงมะเร็งท่อน้ำดี ด้วยวาจา (Verbal screening)

แสดงสัญลักษณ์สำหรับครัวเรือน
ที่ได้รับการคัดกรองแล้ว

แปรผล
(แสดงเป็นสี เขียว เหลือง แดง)

กลุ่มเสี่ยง	กลุ่มปกติ
✦ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ✦สร้างมาตรการทางสังคม	✦ให้ความรู้ ✦วิธีปฏิบัติตน

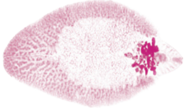

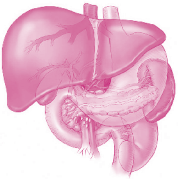

๓ ส่งต่อ และแจ้งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขใกล้บ้าน

๔ รายงานผล

คัดกรองกลุ่มเสี่ยงโรคพยาธิใบไม้ตับ และคัดกรองความเสี่ยงมะเร็งท่อน้ำดี
ด้วยวาจาทาง web application : อสม. คัดกรองพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

๕. แบบทดสอบความรู้ โรคพยาธิใบไม้ตับ สำหรับผู้เข้าอบรม หลักสูตร อสม. หมอประจำบ้าน

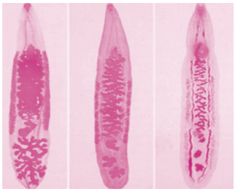

คำชี้แจง

กรุณาตอบแบบทดสอบให้ครบทุกข้อ
โดยทำเครื่องหมาย (✓) ในช่องที่ท่านเห็นว่าถูกต้องที่สุด

ลำดับ	ข้อคำถาม	คำตอบ		
		ใช่	ไม่ใช่	ไม่ทราบ
๑	ประเทศไทยพบผู้ป่วยโรคพยาธิใบไม้ตับมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			
๒	โรคพยาธิใบไม้ตับเป็นโรคที่สามารถติดต่อเข้าสู่ร่างกายของคนได้ โดยการสัมผัสหรือไชผ่านทางผิวหนัง			
๓	เมื่อตัวอ่อนพยาธิใบไม้ตับเข้าสู่ร่างกายคนแล้วจะไปเจริญเติบโตเป็นตัวเต็มวัยอาศัยอยู่ที่ถุงน้ำดีหรือท่อทางเดินน้ำดี			
๔	สุนัขและแมวเมื่อกินปลาน้ำจืดเกล็ดขาวแบบดิบๆ จะทำให้เป็นโรคพยาธิใบไม้ตับได้เช่นเดียวกับคน			
๕	การกินอาหารเมนูที่ทำจากปลาน้ำจืดเกล็ดขาวแบบสุกๆ ดิบๆ หรือกินแบบดิบๆ จะทำให้เสี่ยงเป็นพยาธิใบไม้ตับ			
๖	ตัวอ่อนระยะติดต่อของพยาธิใบไม้ตับสามารถเจริญเติบโตได้ดีในหอยน้ำจืด			
๗	เมื่อบีบน้ำมะนาว ใส่มดแดง หรือเทเหล้าขาวใส่ในเมนูอาหารปลาดิบแล้วจะทำให้ปลาสุก			

ลำดับ	ข้อคำถาม	คำตอบ		
		ใช่	ไม่ใช่	ไม่ทราบ
๘	ไข่พยาธิใบไม้ตับมีขนาดเล็กมาก แต่เราสามารถมองเป็นได้โดยการใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องหาไข่พยาธิในอุจจาระ			
๙	อาการของโรคพยาธิใบไม้ตับในระยะแรก มักไม่มีอาการ หรือมีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นครั้งคราว			
๑๐	การเจาะเลือดตรวจหาไข่พยาธิใบไม้ตับ คือการตรวจวินิจฉัยที่ง่ายที่สุด			
๑๑	ควรตรวจอุจจาระเพื่อหาไข่พยาธิอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง			
๑๒	ยารักษาโรคพยาธิใบไม้ตับสามารถซื้อมากินได้บ่อยๆ โดยไม่มีอันตราย			
๑๓	การเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับซ้ำๆ จะเพิ่มโอกาสให้เป็นโรคมะเร็งท่อน้ำดีสูงขึ้น			
๑๔	การถ่ายอุจจาระลงส้วมที่ถูกสุขลักษณะ เป็นการป้องกันไม่ให้ไข่พยาธิใบไม้ตับ แพร่กระจายไหลลงแม่น้ำธรรมชาติ			
๑๕	การป้องกันไม่ให้เป็นโรคพยาธิใบไม้ตับที่ดีที่สุด คือ กินอาหารเมนูปลาน้ำจืดเกล็ดขาวที่ปรุงสุกด้วยความร้อน			

ผู้จัดทำ : กลุ่มโครงการตามพระราชดำริ กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค
ผู้ประสานงาน : นางอรนาถ วัฒนวงษ์ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ
โทร. ๐๒-๕๙๐-๓๑๘๐ Email : Oranad.wat@gmail.com
นางทองรู้ กอผจญ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
โทร. ๐๒-๕๙๐-๓๑๘๐ Email : Thongroo๑@gmail.com

หมายเหตุ *อสม. หมอประจำบ้าน ต้องผ่านเกณฑ์การประเมินไม่น้อยกว่า ร้อยละ ๘๐ (๑๒ ข้อ ๑๕ ข้อ)*

๖. แบบคัดกรองกลุ่มเสี่ยง โรคพยาธิใบไม้ตับ

คำแนะนำในการสัมภาษณ์ประชาชน
เพื่อคัดกรองกลุ่มเสี่ยงโรคพยาธิใบไม้ตับ ตามแบบประเมินพฤติกรรมสุขภาพเกี่ยวกับโรคพยาธิใบไม้ตับสำหรับ อสม. สัมภาษณ์ประชาชน

คำชี้แจง

๑ เครื่องมือที่ใช้นี้เป็นแบบสัมภาษณ์ ที่ให้ อสม. ทำการสัมภาษณ์ประชาชนในครัวเรือนที่รับผิดชอบ แล้วบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในแบบสัมภาษณ์

๒ แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ที่เป็นข้อมูลพื้นฐาน และข้อมูลด้านพฤติกรรมการกินดิบที่เสี่ยงต่อการติดโรคพยาธิใบไม้ตับ ควรปฏิบัติตามแนวทางต่อไปนี้

วิธีการสัมภาษณ์

๑) ให้สัมภาษณ์ตามลำดับความในแบบสัมภาษณ์ เพื่อไม่ให้ผู้รับการสัมภาษณ์เกิดความสับสนจากการสัมภาษณ์

๒) เทคนิคการสัมภาษณ์ คือ การสนทนา ซักถามและพูดคุย เมื่อจับความหรือจับประเด็นได้แล้ว จึงนำมาบันทึกในแบบสัมภาษณ์

๓) การสัมภาษณ์สามารถทำได้ในหลายเรื่อง หลายประเด็นที่ต่อเนื่องกันตามเนื้อหาในแบบสัมภาษณ์ แล้วจึงบันทึกผล ไม่จำเป็นต้องสัมภาษณ์ทีละข้อ

๔) หากพบว่ามีประเด็นใดที่เกี่ยวข้องกับความรู้ เจตคติ หรือการปฏิบัติของประชาชนที่ไม่ถูกต้องให้เก็บไว้ชี้แจงหรืออธิบายให้ฟังเป็นข้อความรู้ในตอนจบการสัมภาษณ์แล้ว

๕) เมื่อจบการสัมภาษณ์แล้วให้ทบทวนตรวจสอบดูว่าได้บันทึกผลครบถ้วนทุกข้อสัมภาษณ์หรือไม่ เพราะหากปล่อยว่างไว้ จะทำให้การวิเคราะห์ผลขาดความสมบูรณ์ในประเด็นนั้นๆ

๖) ในกรณีที่ไม่มีการระบุจำนวนคำตอบของแต่ละข้อเอาไว้ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่เลือกเป็นคำตอบที่เหมาะสมที่สุดเพียง ๑ คำตอบเท่านั้น

๕) ในข้อสัมภาษณ์ใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับเวลาที่ผ่านมาแล้ว ให้ใช้ข้อมูลย้อนหลังภายใน ๓ ปี

แบบประเมินพฤติกรรมสุขภาพ
เกี่ยวกับโรคพยาธิใบไม้ตับ

สสจ. .... **สสอ.** .... **รพ. สต.** ....

รหัสข้อมูล :

รหัสชื่อผู้ให้ข้อมูล

บ้านเลขที่ .... หมู่ที่ .... ชื่อบ้าน/คุ้ม ....

พิกัดบ้าน (GPS) .... ตำบล .... อำเภอ ....

จังหวัด .... รหัสไปรษณีย์ ....

วิธีการกรอกข้อมูล : ให้ผู้สัมภาษณ์ทำเครื่องหมาย (✓) หน้าข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุดที่สรุปความได้จากการสัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไป :

๑. เพศ ❑ ชาย ❑ หญิง

๒. อายุเต็มคิดเป็นปี ....ปี

๓. ศาสนา ❑ พุทธ ❑ คริสต์ ❑ อิสลาม
❑ อื่นๆ (ระบุ) ....

๔. การศึกษาสูงสุด
❑ ไม่ได้เรียน/ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา
❑ ประถมศึกษา (ป.๔/ป.๕)
❑ มัธยมศึกษาตอนต้น
❑ มัธยมศึกษาตอนปลาย
❑ สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย

๕. อาชีพหลัก (ที่มาของรายได้หลักในครอบครัว)
❑ เกษตรกรรม (ทำนา/ทำไร่/ทำสวน/เลี้ยงสัตว์)
❑ ค้าขาย/ทำธุรกิจ

❑ รับจ้าง/ลูกจ้างเอกชน

❑ รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ

❑ อื่นๆ (ระบุ) ....

๖. จำนวนคนในหลังคาเรือน .... คน

๗. ส้วมแบบราดน้ำในบ้าน ❑ มีและใช้ ❑ ไม่มีแต่ใช้บ้านอื่น

❑ ไม่มีและถ่ายนอกส้วม

๘. พฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ทำจากปลาน้ำจืด หอย เนื้อสัตว์โดยไม่ได้ทำให้สุกทั่วถึงด้วยความร้อน

ชนิด/ลักษณะของอาหาร	การบริโภค				ไม่รู้จัก
	กินเป็นประจำ	กินเป็นบางครั้ง	เคยกิน (แต่เลิกกินแล้ว)	ไม่เคยกินเลย	
๘.๑ ก้อยปลาดิบ					
๘.๒ ลาบปลาดิบ					
๘.๓ ปลาส้มดิบ					
๘.๔ ปลาจ่อม					
๘.๕ ปลาฟัก					
๘.๖ ปลาเจ้า					
๘.๗ หม่ำขี้ปลา					
๘.๘ แจ่วบองปลาร้าดิบ					
๘.๙ น้ำพริกปลาร้าสับเครื่องแกงดิบๆ					
๘.๑๐ ปลาร้าดิบๆ					

ชนิด/ลักษณะของอาหาร	การบริโภค				ไม่รู้จัก
	กินเป็นประจำ	กินเป็นบางครั้ง	เคยกิน (แต่เลิกกินแล้ว)	ไม่เคยกินเลย	
๘.๑๐ ปลาร้าดิบๆ					
๘.๑๑ ส้มตำใส่ปลาร้าดิบๆ					
๘.๑๒ ปลาปิ้ง					
๘.๑๓ ปลาย่าง					
๘.๑๔ ปลาหมกไฟ					
๘.๑๕ ก้อยหอยดิบ					
๘.๑๖ เนื้อหมู/เนื้อวัวดิบใส่เลือด					

๙. พฤติกรรมเสี่ยงและพฤติกรรมการป้องกันการเป็นโรคหนอนพยาธิ

การสวมรองเท้า	การปฏิบัติ		
	เป็นประจำ	เป็นบางครั้ง	ไม่เคยปฏิบัติ
๙.๑ การถ่ายอุจจาระในส้วมแบบราดน้ำเมื่ออยู่ที่บ้าน			
๙.๒ การถ่ายอุจจาระในส้วม แบบราดน้ำเมื่อออกไปทำงานในสวน ในไร่หรือไปทำนา			
๙.๓ การสวมรองเท้าบู๊ทเมื่อไปทำสวน ทำไร่หรือกรีดยาง นอกบ้าน			
๙.๔ การล้างมือด้วยสบู่ก่อนกินอาหารและหลังถ่ายอุจจาระ			

การสวมรองเท้า	การปฏิบัติ		
	เป็นประจำ	เป็นบางครั้ง	ไม่เคยปฏิบัติ
๙.๕ การล้างผักสด ผลไม้ ให้สะอาดก่อนกิน			
๙.๖ การถ่ายอุจจาระนอกส้วมบนพื้นดิน/ทุ่งนา			
๙.๗ ถ่ายนอกส้วมในหลุมที่ขุด แล้วฝังกลบ			

๑๐. พฤติกรรมการรับบริการตรวจอุจจาระเพื่อค้นหาไข่พยาธิใบไม้ตับ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๙ เป็นต้นมา (๓ ปีที่ผ่านมา)

การตรวจอุจจาระ	เคย ๑ ครั้ง	เคย > ๑ ครั้ง	ไม่เคย
๑๐.๑ การรับการตรวจอุจจาระ			
๑๐.๒ การได้รับยารักษาโรคพยาธิใบไม้ตับ (Praziquantel) จากสถานบริการสาธารณสุข			

๑๑. การเข้ารับการรับการตรวจที่สถานบริการเพื่อตรวจคัดกรองความเสี่ยงของมะเร็งตับ/ท่อน้ำดี

กิจกรรมบริการ	การเข้ารับบริการเกี่ยวกับพยาธิใบไม้ตับ		
	เคย ๑ ครั้ง	เคย > ๑ ครั้ง	ไม่เคย
๑๑.๑ การรับบริการตรวจคัดกรองมะเร็งตับจากสถานบริการสาธารณสุข (รพช./สถานีอนามัย)			

กิจกรรมบริการ	การเข้ารับบริการเกี่ยวกับพยาธิใบไม้ตับ		
	เคย ๑ ครั้ง	เคย > ๑ ครั้ง	ไม่เคย
๑๑.๒ การเข้ารับบริการ อัลตราซาวด์			
๑๑.๓ การเข้ารับบริการเพื่อส่งต่อเข้ารับผ่าตัด ทำการรักษามะเร็งท่อน้ำดี			

๑๒. ผู้ให้สัมภาษณ์ป่วยเป็น/ไม่เป็นโรคพยาธิใบไม้ตับหรือไม่

❑ ใช่ ❑ ไม่ใช่

๑๓. ผู้ป่วยเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ มีการป้องกันตัวเองไม่ให้ติดโรคหรือไม่ เช่น การกินปลาสุกการถ่ายอุจจาระในส้วม และการตรวจอุจจาระหาไข่พยาธิใบไม้ตับ และทำการรักษา ฯลฯ..

....

๑๔. ปัจจุบันในบ้านท่าน มี บุคคล ที่รู้ว่าป่วยด้วยโรคดังนี้หรือไม่

❑ โรคพยาธิใบไม้ตับ (ระบุสุขภาพ) .... นาน .... เดือน

❑ ตาเหลือง ตับโต กดเจ็บ สงสัยเป็นมะเร็ง
(ระบุอาการ) ....

❑ มีอาการที่แพทย์ระบุแล้วว่าเป็นมะเร็ง
(ระบุอาการ) ....

❑ เคยมีผู้ใกล้ชิด/ญาติป่วยแล้วตายด้วยมะเร็งตับ/มะเร็งท่อน้ำดีมีอาการที่แพทย์แจ้งให้รู้ว่าป่วยเป็นมะเร็ง (ระบุช่วงเวลาที่เป็นมะเร็ง)
เป็นมะเร็งนาน .... เดือน

❑ ผู้ป่วยมีประวัติกินปลาดิบความถี่กี่ครั้งต่อสัปดาห์ (ระบุจำนวน)
กินดิบนาน .... เดือน

๗. แบบคัดกรองความเสี่ยง มะเร็งท่อน้ำดี

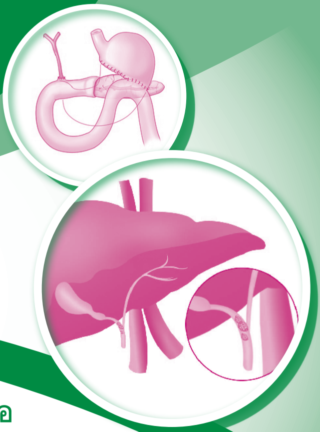

<u>คำชี้แจง</u> แบบคัดกรองนี้ใช้สำหรับการคัดกรองด้วยวาจา (Verbal screening) เพื่อประเมินความเสี่ยงต่อการเป็นมะเร็งท่อน้ำดีตามเกณฑ์ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

แบบคัดกรองนี้ใช้ได้ง่าย
โดยการสอบถามประเมินด้วยตนเอง โดยการตอบคำถาม ๔ ข้อต่อไปนี้

วัน เดือน ปี ที่ประเมิน ....

ชื่อ - สกุล .... อายุ .... ปี

เลขประจำตัวประชาชน ☐-☐☐☐☐-☐☐☐☐☐-☐☐-☐

ที่อยู่ ....

....

๑. ท่านเป็นคนอีสานโดยกำเนิดหรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่

๒. ท่านอายุ ๔๐ ปีขึ้นไป และ/หรือมีประวัติต่อไปนี้

- มีประวัติติดโรคพยาธิใบไม้ตับ ☐ มี ☐ ไม่มี
- เคยกินยาฆ่าพยาธิใบไม้ตับ ☐ เคย ☐ ไม่เคย

๓. ท่านกินหรือมีประวัติการกินปลาน้ำจืดเกล็ดขาวปรุงดิบ เช่น ก้อยปลา ลาบปลาดิบ ปลาส้ม ปลาจ่อม ปลาร้าดิบ หรือไม่? ☐ มี ☐ ไม่มี

๔. ท่านมีญาติสายตรงเป็นมะเร็งท่อน้ำดีหรือไม่?
(เช่น บิดา มารดา พี่น้องร่วมสายโลหิต) ☐ มี ☐ ไม่มี

สรุปผลงานประเมินด้วยวาจา

หากตอบ **“ใช่”** ตั้งแต่ ๒ ข้อขึ้นไป แสดงว่าท่านมี **“ความเสี่ยง”** ต่อมะเร็งท่อน้ำดี

- ❑ มีความเสี่ยง
- ❑ ไม่มีความเสี่ยง

การส่งต่อ

- ❑ ไม่ส่ง
- ❑ ส่งต่อ รพ. สต. ....

❖ **การมีความเสี่ยงไม่ได้หมายความว่าท่านเป็นมะเร็ง เพียงแต่มีโอกาสเป็นมากกว่าผู้ไม่มีความเสี่ยง**

❖ **หากผลการประเมินพบว่ามีความเสี่ยง ให้ส่งต่อ เพื่อรับคำปรึกษาเพิ่มเติมจากสถานบริการสุขภาพในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขใกล้บ้าน เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป**

ลงชื่อ .... ผู้ประเมิน

(ตำแหน่ง) ....

ที่มา : ** โครงการ **“ยุทธศาสตร์กำจัดพยาธิใบไม้ตับ ลดมะเร็งท่อน้ำดี วาระคนอีสาน”** กระทรวงสาธารณสุข และมหาวิทยาลัยขอนแก่น

๘. แบบประเมินศักยภาพ อสม. หมอประจำบ้าน ด้านการป้องกัน และควบคุม โรคพยาธิใบไม้ตับ และ มะเร็งท่อน้ำดี ปีงบประมาณ ๒๕๖๓

วัน เดือน ปี ที่ประเมิน ....

ชื่อ - สกุล (อสม. หมอประจำบ้าน)

นาย/นาง/นางสาว .... อายุ .... ปี

สถานที่ปฏิบัติงาน ศูนย์ ศสมช. .... รพ. สต. ....

ตำบล .... อำเภอ .... จังหวัด ....

ที่	รายการ	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผลงาน (เชิงปริมาณ/คุณภาพ)
๑	ทดสอบความรู้เรื่องโรคพยาธิใบไม้ตับ			
๒	**เคาะประตูบ้าน**ให้คำแนะนำประชาชนในการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีได้ ทั้งที่เป็นรายบุคคล รายกลุ่ม หรือผ่านการใช้เครื่องมือการสื่อสารแอปพลิเคชัน หรือหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน และคัดกรองประเมินสุขภาพร่วมกับทีมหมอครอบครัว (Telemedicine)			
๓	**สำรวจ บันทึกชื่อ**คนที่กินอาหารเมนูปลาน้ำจืดเกล็ดขาวปรุงดิบหรือปรุงสุกๆ ดิบๆ ที่เสี่ยงต่อการติดโรคพยาธิใบไม้ตับ ได้แก่ ก้อยปลาดิบ ปลาส้ม ปลาร้าดิบ ส้มตำปลาร้าดิบ และอาหารเนื้อสัตว์ทุกประเภทที่ปรุงดิบ หรือ ดิบๆ สุกๆ จดบันทึกทุกสัปดาห์ส่งเจ้าหน้าที่สัปดาห์ละครั้ง เพื่อติดตามพฤติกรรมเสี่ยงและเป็นข้อมูลให้อำเภอและจังหวัดทราบต่อไป			

ที่	รายการ	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผลงาน (เชิงปริมาณ/คุณภาพ)
๔	**ประสาน สนับสนุนเตรียมชุมชนในกิจกรรมการคัดกรอง** ดังนี้ **๔.๑ คัดกรองกลุ่มเสี่ยงพยาธิใบไม้ตับ**ในประชาชนอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป เพื่อค้นหาผู้ติดพยาธิใบไม้ตับให้เก็บตลับส่งอุจจาระส่งให้สถานีอนามัย หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือโรงพยาบาลชุมชนใกล้บ้าน หรือส่งให้ทีมตรวจอุจจาระเคลื่อนที่เชิงรุกในหมู่บ้าน			
	๔.๒ คัดกรองความเสี่ยงมะเร็งท่อน้ำดีในประชาชน อายุ ๔๐ ปีขึ้นไป เพื่อค้นหาผู้ป่วยมะเร็งท่อน้ำดีในครัวเรือนที่รับผิดชอบ ทั้งที่เริ่มมีอาการหรือที่มีอาการป่วยชัดเจน จดบันทึกเพื่อเป็นข้อมูลแล้วรายงานให้เจ้าหน้าที่ทราบทุกสัปดาห์ เพื่อให้การรักษาตั้งแต่แรกเริ่ม ลดการตายด้วยมะเร็งท่อน้ำดี			
๕	**ริเริ่ม ชักชวนกลุ่มชุมชน** ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ดำเนินมาตรการทางสังคม ไม่กินอาหารเมนูปลาน้ำจืดเกล็ดขาวปรุงดิบหรือสุกๆ ดิบๆ และอาหารที่ปรุงจากเนื้อสัตว์ทุกประเภท			
๖	**ประสานงานและสนับสนุนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในกิจกรรมต่างๆ** ดังนี้ ◆ การเฝ้าระวังพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดโรคพยาธิใบไม้ตับในชุมชน ◆ การตรวจอุจจาระวินิจฉัยโรคพยาธิใบไม้ตับในชุมชน ปีละครั้ง			

ที่	รายการ	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผลงาน (เชิงปริมาณ/คุณภาพ)
	◆ การดำเนินงานสุขศึกษาในชุมชน เน้นค้นหาข้อมูล ร่วมแก้ปัญหา สร้างทักษะการรับรู้ การเข้าถึง การใช้ความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองได้ สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี สู่ผลลัพธ์การมีความรอบรู้ด้านสุขภาพ ◆ การรณรงค์ อาหารปลอดภัย ปลาปลอดพยาธิ อย่างต่อเนื่องในพื้นที่เป้าหมายผ่านทุกช่องทางการสื่อสาร ◆ การประเมินผลโครงการตามยุทธศาสตร์กำจัดพยาธิใบไม้ตับ ลดมะเร็งท่อน้ำดี			

สรุปผลการประเมิน

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

(ลงชื่อ) .... ผู้ประเมิน

(ตำแหน่ง) ....

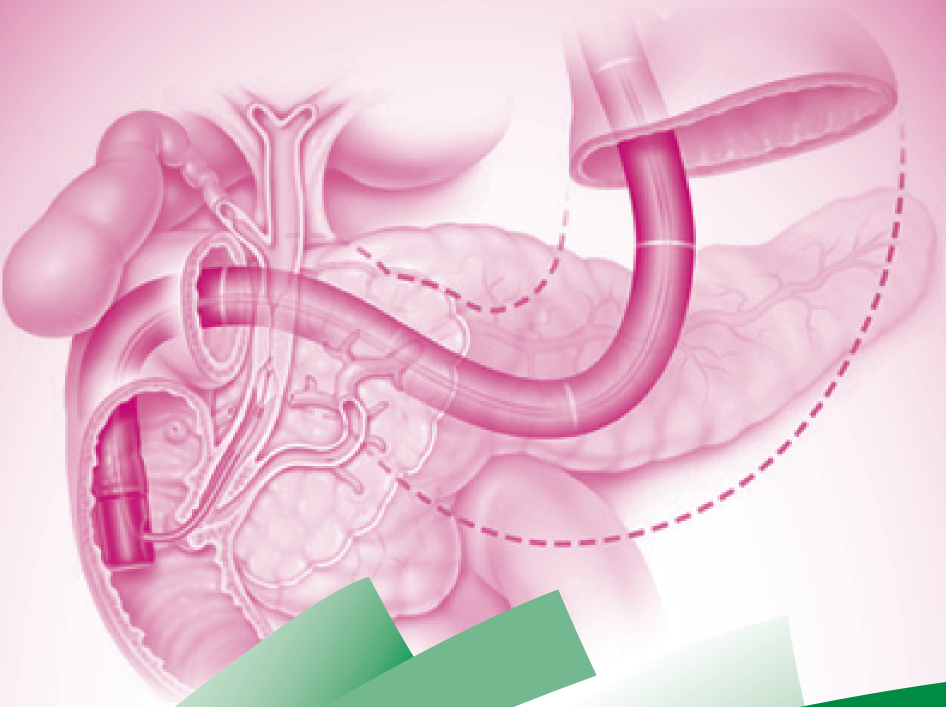

ภาคผนวก

คู่มือ อสม. หมอประจำบ้าน ด้านการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุม

โรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

ภาคผนวก ๑

โรคพยาธิใบไม้ตับ

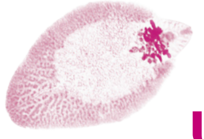

พยาธิใบไม้ตับ คืออะไร...?

คนเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ ได้อย่างไร...?

พยาธิใบไม้ตับ คือ หนอนพยาธิที่มีรูปร่างคล้ายใบไม้ พยาธิตัวเต็มวัยอาศัยอยู่ในร่างกายคนเรา ตรวจพบอยู่ในทางเดินท่อน้ำดี และท่อน้ำดีส่วนปลายที่อยู่ในตับ พยาธิตัวนี้เข้ามาอยู่ในร่างกายของคนเพราะคนกินอาหารประเภท**ปลาน้ำจืดเกล็ดขาวปรุงไม่สุก**ที่มีตัวอ่อนพยาธิที่มีชีวิตอยู่เข้าไป

การติดโรคและวิธีการแพร่โรค

ภาพวัฏจักรชีวิตของพยาธิใบไม้ตับ

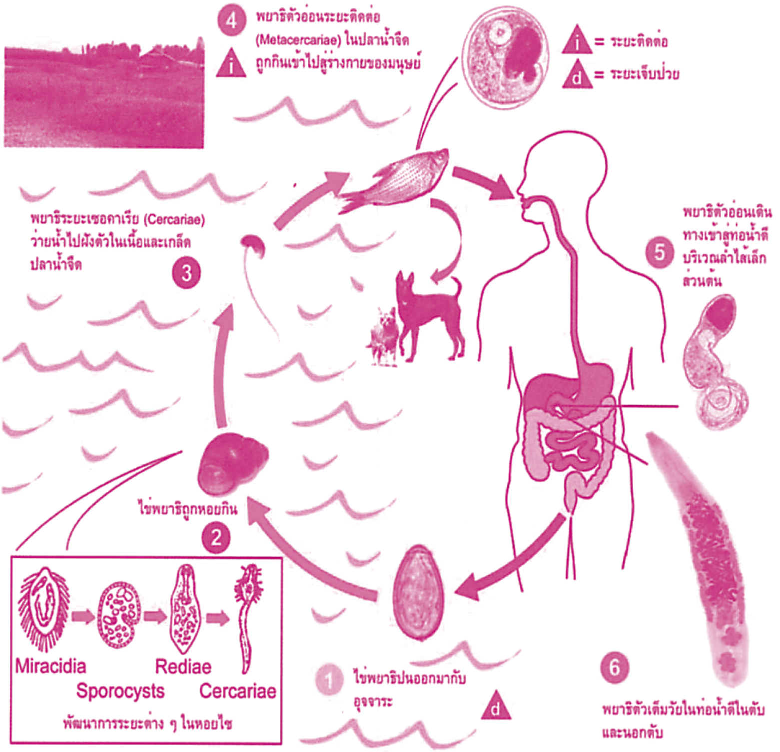

ที่มา : รศ.ดร.บรรจบ ศรีภา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คนติดโรคพยาธิใบไม้ตับ จาก**การกินอาหารที่ปรุงจากปลาน้ำจืดเกล็ดขาวที่มีตัวอ่อนระยะติดต่อของพยาธิใบไม้ตับอยู่ในเนื้อปลาแบบปรุงดิบ หรือดิบ ๆ สุกๆ** เมื่อคนกินอาหารที่ปรุงดิบหรือดิบๆ สุกๆ เข้าไป เท่ากับคนนั้นได้กินเอาตัวอ่อนพยาธิใบไม้ตับเข้าไปด้วย เมื่อถึงลำไส้เล็กตัวอ่อนพยาธิจะเดินทางต่อไปจนถึงท่อน้ำดีส่วนปลายที่อยู่บริเวณขั้วตับแล้วเจริญเป็นพยาธิใบไม้ตับ

ตัวเต็มวัยจากนั้นพยาธิจึงวางไข่ ไข่พยาธิใบไม้ตับจะผ่านออกมากับน้ำดี แล้วถูกขับถ่ายออกมาปนกับอุจจาระของคนที่เป็นโรค ไข่พยาธิในอุจจาระที่มีตัวอ่อนอยู่ภายในจะถูกกินโดยหอยน้ำจืด (เรียก หอยบิไทเนียหรือหอยไซ) เมื่อหอยกินไข่พยาธิแล้ว ตัวอ่อนพยาธิจะเจริญเติบโตแล้วไชออกมาจากตัวหอยว่ายในน้ำบริเวณน้ำตื้นๆ (พบปลาน้ำจืดเกล็ดขาวตระกูลปลาตะเพียนที่มีอยู่ในประเทศไทยประมาณ ๑๑๐ ชนิด) จะไชเข้าปลาทางใต้ครีบแล้วเข้าอยู่ในเนื้อปลาและที่เกล็ดปลา รวมช่วงระยะเวลาจากคนเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับผ่านหอยและเข้าปลาแล้วแพร่โรค โดยติดต่อเข้าสู่คนอีกครั้ง ใช้เวลาประมาณ ๓ เดือน คนที่เป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ สามารถแพร่กระจายไข่พยาธิใบไม้ตับออกมาจากร่างกายได้นานถึง ๓๐ ปี อย่างไรก็ตามโรคพยาธิใบไม้ตับนี้ ไม่ติดต่อโดยตรงจากคนสู่คน

อันตรายของโรคพยาธิใบไม้ตับ

เมื่อพยาธิใบไม้ตับอยู่ในร่างกายคนแล้ว อันตรายจะเกิดขึ้นมากหรือน้อย ขึ้นกับจำนวนตัวพยาธิที่สะสมในตัวเรา พยาธิดูดเกาะผนังของท่อน้ำดี เกิดการระคายเคืองสารที่พยาธิใบไม้ตับขับถ่ายทำให้ท่อน้ำดีอักเสบ และเยื่อบุผนังท่อน้ำดีหนาขึ้น ถ้าพยาธิหรือสารที่พยาธิปล่อยออกมาจากท่อน้ำดีเข้าสู่กระแสเลือด จะทำให้เกิดโลหิตเป็นพิษ ซึ่งผู้ป่วยจะมีอาการดีซ่านมีไข้ ตับโต

ระยะนี้ถ้ารักษายังมีโอกาสหาย แต่ถ้าตับถูกทำลายถาวร ทางเดินน้ำดีอุดตัน อาการดีซ่านเพิ่มมากขึ้น ตับโตมากขึ้น ถุงน้ำดีโป่งพอง มีโอกาสเกิดเป็นมะเร็งท่อน้ำดี และเสียชีวิตได้

อาการของโรคพยาธิใบไม้ตับ

ผู้เป็นโรคนี้ส่วนใหญ่อาจยังไม่แสดงอาการ และอาจไม่ทราบว่าเป็นโรคนี้ จนกว่าจะตรวจพบ ไข่พยาธิในอุจจาระ หรืออาจแสดงให้เห็นเพียงเล็กน้อย สำหรับอาการของโรคพยาธิใบไม้ตับประกอบด้วย อาการและอาการแสดง มีได้หลายลักษณะ ตั้งแต่น้อยจนถึงขั้นรุนแรงดังต่อไปนี้

อาการเริ่มแรก (ปรากฏอาการเล็กน้อย)

มีอาการ เบื่ออาหาร ผอมลง อ่อนเพลีย ท้องอืด ท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย ถ่ายเหลวเป็นบางครั้ง ปวดท้อง จุกเสียด มีอาการแน่นท้อง โดยรู้สึกแน่นท้องที่ใต้ชายโครงขวาอาจจุกแน่นไปที่ใต้ลิ้นปี่หรือใต้ชายโครงซ้าย หรือ จุกแน่น อาการมักเกิดในตอนบ่ายๆ และเกิดนานประมาณ ๑ - ๓ ชั่วโมง มีไข้ต่ำๆ มีอาการรู้สึก "**ออกร้อน**" อาการร้อนที่ผิวหนังหน้าท้องด้านขวาหรือหลัง เป็นลักษณะเฉพาะสำหรับโรคพยาธิใบไม้ตับในประเทศไทย

มีอาการ ไม่อยากกิน
เบื่ออาหาร

ผอม อ่อนเพลีย
น้ำหนักลด

ปวดจุกเสียด
แน่นท้อง

มีไข้สูง ตอนกลางคืน
ไม่ทราบสาเหตุ

ระยะมีอาการ (ปานกลาง)

เป็น ระยะมีอาการตาเหลือง ตัวเหลือง โดยเกิดภาวะดีซ่าน เนื่องจากท่อน้ำดีอุดตัน หรืออาจพบภาวะตับแข็ง เมื่อจับบริเวณลิ้นปี่ (ตับ) มีตับอักเสบ ตับขยายใหญ่ (ตับโต) และตับนุ่มอ่อน มีน้ำในช่องท้องและมีอาการบวมน้ำ

ระยะอันตราย

อาการ ในระยะท้ายของคนที่เป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ ผู้ป่วยมีอาการของทางเดินท่อน้ำดีอุดตันถาวร คือ มีดีซ่านมาก ถ่ายปัสสาวะสีเข้ม อุจจาระสีซีด คันตามตัว มีก้อนในท้องซึ่งคือตับและถุงน้ำดีที่โตมาก เป็นอาการตับโต ถุงน้ำดีโต คลำได้ ท้องมาน และ บวมตามขา ซึ่งจากการที่ตับถูกทำลาย ทางเดินน้ำดีอุดตัน ถุงน้ำดีโป่งพอง ทำให้มีโอกาสเกิดเป็นมะเร็งท่อน้ำดี โดยผู้ป่วยอาจเสียชีวิตจากโลหิตเป็นพิษหรือจากการทำงานของตับและไตล้มเหลว

สถานการณ์โรคพยาธิใบไม้ตับ และมะเร็งท่อน้ำดี

โรคพยาธิใบไม้ตับนี้ ถ้าเป็นเรื้อรังหรือมีการติดเชื้อซ้ำบ่อยๆ ในระยะยาวจะเป็นสาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดโรคมะเร็งท่อน้ำดีในคนได้ กระทรวงสาธารณสุข พบว่าในปี ๒๕๕๘ มีรายงานผู้เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งท่อน้ำดี ถึงปีละ ๒๘,๐๐๐ ราย เฉลี่ยมีคนเสียชีวิตวันละ ๗๖ ราย สำหรับสถานการณ์โรคพยาธิใบไม้ตับ กรมควบคุมโรคพบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบางหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราความชุกของโรคพยาธิใบไม้ตับในบางหมู่บ้านสูงถึง ร้อยละ ๘๕ และความชุกของโรคพยาธิใบไม้ตับในระดับหมู่บ้านพื้นที่ภาคเหนือก็มีการตรวจพบสูงเช่นกัน คือ ร้อยละ ๔๕.๖ ซึ่งการป่วยเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับส่วนใหญ่มีสาเหตุสำคัญมาจากความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมการบริโภคอาหารของประชาชนท้องถิ่นที่มีมา

ยาวนาน จึงกล่าวได้ว่าโรคพยาธิใบไม้ตับ ถือว่าเป็นปัญหาที่ต้องมีการดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เนื่องจากโรคพยาธิใบไม้ตับเป็นสาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดโรคมะเร็งท่อน้ำดีในคน โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ที่เกิดโรคพยาธิใบไม้ตับสูง ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นอกจากนี้ยังพบสูงในภาคเหนือและภาคกลางที่มีพื้นที่ติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) และที่สำคัญ คือ **นอกจากคนที่เป็นโรคนี้แล้ว สัตว์อื่น ๆ ได้แก่ แมว สุนัข หมู หนู สัตว์กินเนื้ออื่น ๆ และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ยังเป็นแหล่งรังโรคที่สามารถก่อให้เกิดโรคในคนได้**

สาเหตุของการแพร่ระบาดของโรค

สาเหตุที่ทำให้มีการแพร่ระบาดของโรคพยาธิใบไม้ตับ และยังคงมี**การติดเชื้อสูงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** (ภาคเหนือและภาคกลางที่มีพื้นที่ติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย) เนื่องจากมี**ปัจจัย ๔ ประการ** คือ

๑. ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวกับอาหารการกิน โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือเกี่ยวกับการเตรียม

อาหารดิบ หรือดิบๆ สุกๆ เช่น ก้อยปลา ส้มปลา ที่ถือว่าเป็นอาหารประจำที่ต้องทำกินและเลี้ยงกัน ทั้งในการเลี้ยงฉลองสังสรรค์ และเทศกาลต่างๆ เช่นงานบวช งานบุญลงแขกทำนา งานเลี้ยงกันในหมู่เพื่อน โดยทำการปรุงทั้งอาหารปลาดิบชนิดสดเป็นเมนูหลักที่มีรสชาติและหาได้ง่ายในพื้นที่ ซึ่งในเนื้อปลา มีตัวอ่อนพยาธิระยะติดต่ออยู่ในเนื้อปลาเมื่อคนกินอาหารที่เป็นปลาปรุงดิบหรือดิบๆ สุกๆ ทำให้คนติดโรคและแพร่โรคได้

๒. การแพร่กระจายของโรคยังดำเนินอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าทุกครัวเรือนมีส้วมราดน้ำแต่เนื่องจากการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชนบทไม่ดีเท่าที่ควร รวมทั้งประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสำคัญ เพราะเมื่อประชาชนเหล่านี้ออกไปทำนาทำไร่ มักจะถ่ายอุจจาระนอกส้วมโดยถ่ายอุจจาระบนพื้นดิน หรือถ่ายอุจจาระตามพุ่มไม้หรือถ่ายลงในน้ำ ดังนั้นเมื่อฝนตกลงมาก็จะชะอุจจาระที่มีไข่พยาธิใบไม้ตับลงไปในน้ำ ทำให้ไข่พยาธิมีโอกาสพบหอย พบปลาที่เป็นตัวส่งผ่านโรคสู่คนได้

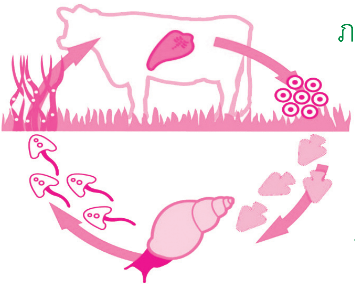

๓. ในแหล่งน้ำต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ มีหอย และปลาอยู่ร่วมกัน ทำให้วัฏจักรชีวิตของพยาธิใบไม้ตับครบสมบูรณ์ รวมทั้งภูมิอากาศของประเทศไทยเหมาะต่อการเจริญเติบโตของสัตว์จำพวกหอย และปลา มีแหล่งเพาะพันธุ์ของหอยและปลาที่เป็นตัวส่งผ่านโรคให้ครบวงจร

ปัจจัยที่ทำให้เกิดโรค

คนติดโรคจากการกินปลาน้ำจืดเกล็ดขาว จำพวกปลาตะเพียนและที่คล้ายกัน ตัวอย่างชนิดของปลาที่ติดเชื้อพยาธิได้สูงและเป็นสาเหตุให้คนติดโรคได้แก่ ปลาแม่สะแด้ง ปลาตะโกก ปลาหนามหลัง ปลาขาวนา ปลาตะเพียนทราย ปลาขาวมน ปลาขาวน้อย ปลากระสูบปลาแก้มช้ำ ปลาซิว ปลาสร้อยนกเขา เป็นต้น โดยปลาเหล่านี้มีโอกาสติดเชื้อได้ง่ายและสูงจึงมีตัวอ่อนพยาธิใบไม้ตับอยู่ในเนื้อปลา

ปลาเกล็ดขาว จำพวกปลาตะเพียน

เมื่อคนกินปลาปรุงดิบหรือไม่ได้ปรุงให้สุกด้วยความร้อน หรือปรุงดิบๆ สุกๆ ตัวอ่อนพยาธิใบไม้ตับในปลาสามารถเจริญเป็นตัวเต็มวัยในคนได้ ทั้งนี้ จากการประเมินผลการรณรงค์ให้คนอีสานเลิกกินปลาดิบ ปี ๒๕๓๓ ของกรมควบคุมโรค พบว่า มีประชาชนที่ยังไม่เลิกกินปลาดิบ ถึง ๒๔% ด้วยเหตุผล คือ อร่อย เคยชิน กินตามบรรพบุรุษ เชื่อกันว่ากินดิบ หรือกินดิบๆ สุกๆ เพื่อให้มีแรงทำงาน และคิดว่าเป็นอาหารหลักประจำวัน

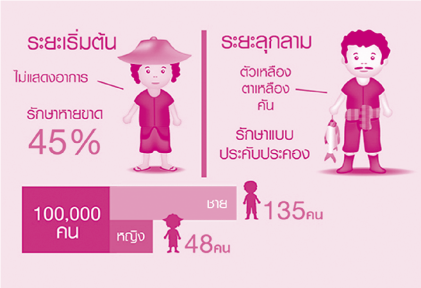

สำรวจการติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับในปลาและหอย

ประเภทอาหารเสี่ยง

การรับประทานอาหารที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ความเคยชิน ความนิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของกลุ่มประชาชนในภาคตะวันออก-เฉียงเหนือในการปรุงอาหารดิบๆ และเชื่อว่าเป็นอาหารที่มีศักดิ์ศรีของความเป็นผู้ใหญ่ ผลที่ตามมาคือความเสี่ยงต่อการติดโรคพยาธิใบไม้ตับ ซึ่งอาจนำไปสู่การเจ็บป่วยด้วยมะเร็งท่อน้ำดี ดังนั้น อสม. คงต้องแนะนำเรื่องการบริโภคอาหารเสี่ยงนี้ในชุมชนเพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับ

ประเภทอาหารเสี่ยงต่อการเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ ได้แก่ ก้อยปลากินปลาซิวสดๆ ก้อยมะกอก ลาบปลาดิบ พล่าปลาดิบ ส้มปลาหรือปลาส้มจ่อมปลาน้อย ส้มปลาน้อย ปลาร้าดิบหรือปลาร้าหมักไม่ถึง ๕ เดือน ที่นำมาปรุงดิบหรือปรุงดิบๆ สุกๆ กับเครื่องแกง หรือ ส้มตำปลาร้าดิบ และ หม่ำปลา เป็นต้น

การป้องกันและการควบคุม
โรคพยาธิใบไม้ตับ

โรคหนอนพยาธิเป็นโรคเรื้อรัง โดยยังไม่ทำให้เสียชีวิตในทันที ประชาชนจึงไม่ตระหนักถึงอันตรายของโรค และไม่สนใจในการป้องกันการเป็นโรค โดยเฉพาะพยาธิ-ใบไม้ตับ อีกทั้งยังขาดความต่อเนื่องในการให้ความรู้ ให้สุขศึกษา ประชาสัมพันธ์ และการรณรงค์ให้คนในพื้นที่เสี่ยงต่อการติดโรค เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เนื่องจากที่ผ่านมา ขาดการดำเนินการควบคุมโรคหนอนพยาธิอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ประชาชนมีการติดเชื้อซ้ำสูง ดังนั้น อสม. ในหมู่บ้านสามารถช่วยเหลือเพื่อนบ้านให้ห่างไกลจากโรคได้โดยการให้ความรู้เพื่อการป้องกันและควบคุมการแพร่กระจายของโรคพยาธิใบไม้ตับ

การรักษา

ยาที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ ยาพรา-ซิควอนเทล โดยให้กินตามน้ำหนักตัว ขนาดยา ๔๐ มิลลิกรัม ต่อน้ำหนักตัวกิโลกรัม กินครั้งเดียว หลังอาหารเย็นหรือก่อนนอน ยาพราซิควอนเทลมีข้อห้ามให้กินเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ปี หญิงมีครรภ์ หญิงกำลังให้นมลูก (ผู้ป่วยโรคหัวใจ ความดัน เบาหวาน ต้องรักษาในความดูแลของแพทย์) ห้ามดื่มสุราและเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ขณะในช่วงกินยารักษาโรค

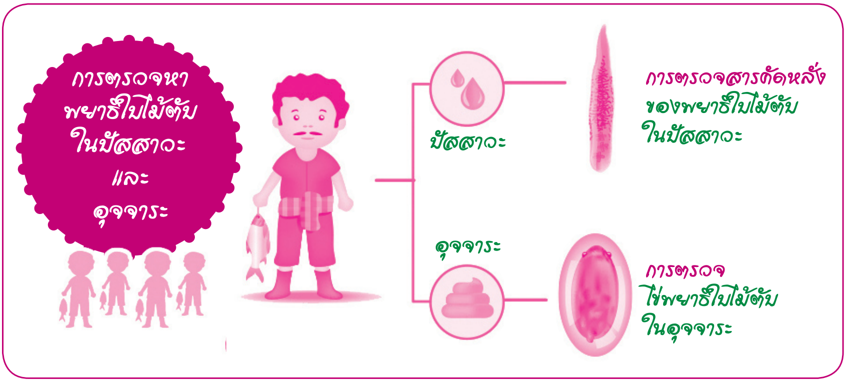

หากท่านสงสัยว่าจะป่วยเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ วิธีการเดียวที่จะยืนยันได้ว่าท่านป่วยด้วยโรคพยาธิใบไม้ตับ คือ การส่งตรวจอุจจาระ เพื่อหาไข่พยาธิ-ใบไม้ตับ ที่สถานีอนามัย หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือโรงพยาบาลชุมชนใกล้บ้าน หรือ ส่งให้ทีมตรวจอุจจาระเคลื่อนที่เชิงรุกในหมู่บ้าน (ขณะมีการรณรงค์คนอีสานแท้กินแต่ปลาสุกฯ)/คนเหนือแท้กินแต่ปลาสุก โดยสุกจากความร้อน

หาก อสม. ท่านใด
มีปัญหาหรือข้อสงสัยเกี่ยวกับโรคพยาธิใบไม้ตับ
ขอรับคำปรึกษาได้ที่ สถานีอนามัย
หรือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
หรือ โรงพยาบาลชุมชนใกล้บ้านท่าน

สุขบัญญัติ ๗ ประการ

เพื่อการป้องกัน
โรคหนอนพยาธิและโรคพยาธิใบไม้ตับ

๑

ประชาชนทุกคนถ่ายอุจจาระในส้วมราดน้ำ เพื่อป้องกันไม่ให้ไข่หนอนพยาธิ (โดยเฉพาะพยาธิใบไม้ในตับ) ที่อยู่ในอุจจาระแพร่กระจายไปอยู่ในดินและน้ำ

๒

ล้างมือด้วยสบู่และน้ำให้สะอาด หรือล้างมือด้วยเจลล้างมือก่อนรับประทานอาหาร และหลังการขับถ่ายอุจจาระ เพื่อป้องกันไม่ให้ไข่หนอนพยาธิเข้าสู่ร่างกายทางปาก

๓

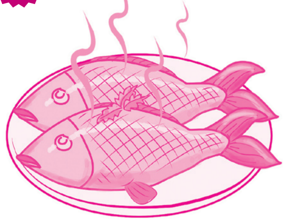

อาหารที่ทำมาจากปลาน้ำจืดเกล็ดขาวต้องปรุงให้สุกด้วยความร้อนให้ทั่วถึงก่อนกิน เพื่อป้องกันการติดโรคพยาธิใบไม้ตับจากตัวอ่อนของพยาธิที่อยู่ในเนื้อปลา

๔

ล้างผัก ผลไม้ให้สะอาดก่อนรับประทาน เพื่อป้องกันไข่หนอนพยาธิ เข้าสู่ร่างกายทางปาก

๕

สวมรองเท้าเมื่อออกจากบ้านหรือทางเดินบนพื้นดิน (หรือวิ่งเล่นในสนาม) ทุกครั้ง เพื่อป้องกันตัวอ่อนพยาธิไชเข้าง่ามมือ ง่ามเท้า

๖

ส่งอุจจาระตรวจหาไข่พยาธิใบไม้ตับอย่างน้อยปีละครั้ง ทุกปี

๗

กินยาทุกครั้ง เมื่อตรวจพบว่าเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ เพื่อตัดวงจรการแพร่โรค กิจกรรมและสาระที่ให้ อสม. นำไปบอกกล่าว ให้ความรู้เพื่อผลในการป้องกันและการควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับ (การกินยาซ้ำ มีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็ง)

กิจกรรมและสาระ

ที่ให้ อสม. นำออกไปบอกกล่าว ให้ความรู้ เพื่อผลในการป้องกันและการควบคุม โรคพยาธิใบไม้ในตับ

๑. ให้สุขศึกษาและโน้มน้าวการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน ที่ชอบรับประทานปลาดิบหรือดิบๆ สุกๆ ในครัวเรือนที่ อสม. รับผิดชอบ เพื่อป้องกันการติดโรคพยาธิใบไม้ตับจากปลาปรุงดิบ หรือปรุงดิบๆ สุกๆ

๒. ปลาน้ำจืดทุกชนิดต้องปรุงให้สุกด้วยความร้อน (หรือ ให้แช่แข็งที่ ลบ ๑๐องศาเซลเซียส อย่างน้อย ๕ วัน) ตัวอ่อนพยาธิจึงจะตาย ดังนั้นในพื้นที่ที่เกิดโรคพยาธิใบไม้ตับสูงและมีผู้ป่วยเป็นประจำ จึงต้องให้สุขศึกษาแก่ประชาชนให้ตระหนักถึงอันตรายของการติดโรค อันเนื่องมาจากการกินปลาน้ำจืดเกล็ดขาวที่ปรุงดิบ หรือไม่ได้ปรุงให้สุกด้วยความร้อน หรือดิบๆ สุกๆ เป็นต้น

๓. การกำจัดอุจจาระที่ถูกหลักสุขาภิบาล ด้วยการใช้น้ำยาฆ่าเชื้อเทราดก่อนฝังกลบหรือเผาในเตาขยะ และต้องให้สุขศึกษาประชาสัมพันธ์แก่ประชาชน เน้นย้ำให้หลีกเลี่ยงการปนเปื้อนไข่พยาธิจากการให้อุจจาระหรือ มูลสัตว์เป็นอาหารปลารวมทั้งห้ามนำอุจจาระสดของคนและมูลสัตว์ใส่ลงในบ่อเลี้ยงปลาในหมู่บ้าน และไม่ควรให้เศษอาหารจำพวกปลาดิบ หรือ สุกๆ ดิบๆ แก่สุนัขและแมว ซึ่งเป็นสัตว์แหล่งรังโรคเช่นกัน

๔. ถ่ายอุจจาระในส้วมราดน้ำ ไม่ถ่ายอุจจาระนอกส้วม หากจำเป็นต้องถ่ายบนพื้นดินให้ขุดหลุม ฝังกลบและห่างแหล่งน้ำอย่างน้อย ๑๐ เมตร

๕. ป้องกันการแพร่กระจายพยาธิใบไม้ตับจากสัตว์ที่เป็นแหล่งรังโรคอื่น ๆ เช่น สุนัข แมว ด้วยการตรวจหาการติดโรคพยาธิใบไม้ตับ และให้ยารักษาโรคพยาธิใบไม้ตับให้สัตว์เลี้ยงในบ้านเหล่านี้ เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของพยาธิใบไม้ตับจากสัตว์แหล่งรังโรคสู่คน

๖. ให้ความรู้ และสุขศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้รู้จักวิธีการป้องกันตนเองและครอบครัวไม่ให้ติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับ ด้วยการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกสุขลักษณะตามบัญญัติ ๗ ประการ การป้องกันโรคหนอนพยาธิ

๗. ประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นเตือน ให้ประชาชนเข้ารับการตรวจอุจจาระเพื่อหาไข่พยาธิ และรักษาผู้ที่ตรวจพบไข่พยาธิใบไม้ตับทุกคน อย่างน้อยปีละครั้ง

๘. ให้คำแนะนำเรื่องการปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมรอบบ้านและในชุมชน รวมทั้งการกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกวิธี จัดหาน้ำสะอาดเพื่อเป็นน้ำดื่มและน้ำใช้ สำหรับน้ำดื่มควรต้มหรือผ่านการกรองให้สะอาดแล้วหรือน้ำดื่มบรรจุขวด ผักสดและผลไม้สดต้องล้างให้สะอาดก่อนกิน ควรทำความสะอาดพื้นบ้านหรือเครื่องใช้ต่างๆ ภายในบ้านทุกวัน โดยเฉพาะบ้านที่เลี้ยงสุนัขและแมวในบ้าน เนื่องจากอาจมีการปนเปื้อนของไข่หรือตัวอ่อนพยาธิระยะติดต่อ ควรล้างมือให้สะอาดก่อนกินและหลังถ่ายอุจจาระ อาหารที่ปรุงจากเนื้อสัตว์ รวมทั้ง ปลา (ปู กุ้ง หอย) ต้องปรุงให้สุกด้วยความร้อนทั่วถึง เพื่อทำลายตัวอ่อนพยาธิ

๙. ริเริ่ม ชักชวนให้เกิด มาตรการทางสังคม ให้ลด ละ เลิกชอบหรือนิยมการกินอาหารจำพวกปลาน้ำจืดเกล็ดขาวตระกูลปลาตะเพียน เช่น ปลาแม่สะแด้งปลาขาวนา ปลาขาวมน ปลาสร้อย ปลาซิว ฯลฯ หรือแม้แต่ปลานิลในบ่อเลี้ยงปลาที่นำมาปรุงดิบ หรือ สุกๆ ดิบๆ รวมทั้งการทำปลาหมกไฟ ปลาปิ้ง ปลาย่าง ที่ปรงสุกไม่ทั่วถึง หรือไม่ได้ปรุงสุกด้วยความร้อน

สถานที่รับบริการตรวจอุจจาระ

เพื่อค้นหาไข่พยาธิและรักษาโรคพยาธิใบไม้ตับ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่

ข้อความเน้นย้ำ

จากกระทรวงสาธารณสุขถึง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

อสม. ทุกท่าน เมื่อท่านได้ทำความเข้าใจ และนำแนวทางตามคู่มือเล่มนี้ไปปฏิบัติในหมู่บ้านหรือชุมชน ที่ท่านรับผิดชอบ ก็จะทำให้ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนของท่านพ้นภัยจากโรคพยาธิใบไม้ตับ และลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคมะเร็งท่อน้ำดี ดังนั้นขอให้ อสม. ทุกท่าน ร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อสุขภาพอนามัยที่ดีของพี่น้องชาวอีสาน และชาวเหนือ ให้ปลอดจากโรคพยาธิใบไม้ตับ และปลอดจากโรคมะเร็งท่อน้ำดีที่มีสาเหตุมาจากโรคพยาธิใบไม้ตับ

“อสม. มีส่วนช่วยชุมชนคนอีสาน ชุมชนคนเหนือลดการป่วยด้วยพยาธิใบไม้ตับ และลดการตายจากมะเร็งท่อน้ำดี”

ภาคผนวก ๒

แบบบันทึกผลการตรวจอุจจาระหาความชุกของโรคพยาธิใบไม้ตับ และนับไข่หนอนพยาธิ ตามยุทธศาสตร์กำจัดพยาธิใบไม้ตับ ลดมะเร็งท่อน้ำดี ปี ๒๕.......... (พต. ๑)

หมู่บ้าน .... วันที่เก็บตลับส่งตรวจ........................... วันที่ตรวจ .... (ภาคผนวก ....)

(แบบพยาธิใบไม้ตับ พต. ๑/๒๕๕๕)

สถานที่เก็บข้อมูล รพ.สต. .... หมู่ที่ .... บ้าน .... พิกัดบ้าน ....

ตำบล .... อำเภอ .... จังหวัด .... รหัสไปรษณีย์ ....

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	อายุ (ปี)	เพศ	น้ำหนัก	ผลการตรวจอุจจาระ											การนับไข่พยาธิ/สไลด์(EPG)		การรักษา
						ไม่พบ	พบ	OV	Hw	Al	Tt	T.spp	E.spp	Ev	Ss	อื่น ๆ ระบุ	Ov		ยา
																	จำนวนไข่	X ๒๓	PZQ (เม็ด)

ภาคผนวก ๓

แบบทะเบียนรายงานการส่งต่อ

เพื่อขอรับการตรวจอุจจาระหาพยาธิใบไม้ตับ (พต. ๒) (แยกเป็นรายหมู่บ้าน)

หมู่ที่ .... บ้าน .... ตำบล .... อำเภอ .... จังหวัด ....

ลำดับ	เลขที่ส่งตัว/ ว-ด-ป	ชื่อ - สกุล	เพศ		หมายเลขบัตร	ว-ด-ป เกิด	อายุ	บ้านเลขที่ GPS บ้าน	อาชีพ	สถานภาพ					ผลส่งตรวจ
			ช.	ญ.						โสด	สมรส	หม้าย	หย่า/แยก	อื่น ๆ	

ผู้รายงานการส่งต่อ .... ที่อยู่ .... เบอร์โทรติดต่อ ....

ภาคผนวก ๔

แบบส่งตัว

เพื่อขอรับการตรวจอุจจาระหาพยาธิใบไม้ตับ (พต. ๓)

ที่อยู่ผู้ส่งต่อ ....

เบอร์โทรติดต่อ ....

วันที่ .... เดือน .... พ.ศ. ....

เรียน ....

เรื่อง ขอส่งตัว

ชื่อนามสกุล (นาย/นาง/น.ส./ดญ./ดช.) .... อายุ .... ปี

เลขที่บัตรประชาชน .... เชื้อชาติ .... ศาสนา ....

สถานภาพผู้ป่วย .... อาชีพ .... สิทธิการรักษา ....

บ้านเลขที่ .... บ้าน .... ตำบล ....

อำเภอ .... จังหวัด .... เบอร์โทร ....

โรคประจำตัว ....

ประวัติการเจ็บป่วย ....

ประวัติการแพ้ยา ....

การตรวจพบ P............................... ครั้ง/นาที R .... ครั้ง/นาที

BP .... mmHg. น้ำหนัก .... กก.

เหตุผลในการส่งต่อ เพื่อขอรับการตรวจอุจจาระค้นหาโรคพยาธิใบไม้ตับ

ลงชื่อ .... ผู้ส่งตัว

(......................................)

เลขที่ .... / ....

ใบตอบกลับ

ผลการตรวจอุจจาระค้นหาพยาธิใบไม้ตับ

วันที่ .... เดือน .... พ.ศ. ....

ชื่อนามสกุล (นาย/นาง/น.ส./ดญ./ดช.) .... อายุ .... ปี

เลขที่บัตรประชาชน .... เชื้อชาติ .... ศาสนา ....

สถานภาพผู้ป่วย .... อาชีพ .... สิทธิการรักษา ....

บ้านเลขที่ .... บ้าน .... ตำบล ....

อำเภอ .... จังหวัด .... เบอร์โทร ....

ผลการตรวจอุจจาระ ❑ พบ ....

❑ ไม่พบ

น้ำหนัก .... กก.

การรักษาที่ได้รับ ....

....

....

....

....

ลงชื่อ .... ผู้ส่งตัว

(.......................................)

ภาคผนวก ๕

แบบติดตามประชาชน

เพื่อตรวจอุจจาระหาพยาธิใบไม้ตับต่อเนื่อง (พต. ๔)

หมู่ที่ .... บ้าน .... ตำบล .... อำเภอ .... จังหวัด ....

ลำดับ	เลขที่ส่งตัว/ ว-ด-ป	ชื่อ - สกุล	เพศ		หมายเลขบัตร	ว-ด-ป เกิด	อายุ	บ้านเลขที่ GPS บ้าน	อาชีพ	การตรวจครั้งที่...		การตรวจครั้งที่...		หมายเหตุ
			ช.	ญ.						ผล	การรักษา	ผล	การรักษา	

ภาคผนวก ๖

สื่อการเรียนรู้

http://www.cascap.in.th/ โทร. 042-202691 Fax 043-202693 E-mail : cascapkku@gmail.com

ปลาไส้ซิว

ปลากระมัง

ปลากระสูบจุด

ปลาพรมหัวเหม็น

ปลากระสูบขีด

ปลาแก้มช้ำ

ปลาตะเพียนทราย

ปลาตะเพียนขาว

ปลาไส้ตันตาขาว

ปลาซ่า

ปลาปากเหลี่ยม

ปลาสร้อย

ปลาดิบๆ ที่มาพร้อมกับ
ความเสี่ยงต่อโรคมะเร็งท่อน้ำดี
อาจถึง**ตาย**ได้เชียวนะ!!

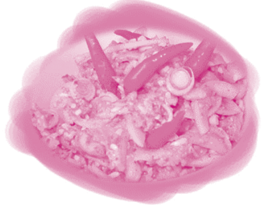

ปลาจ่อม

ก้อยปลา

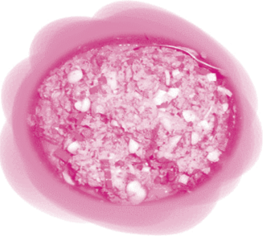

ลาบปลาดิบ

http://www.cascap.in.th/ โทร. 042-202691 Fax 043-202693 E-mail : cascapkku@gmail.com

4 กลุ่มเสี่ยงโรคมะเร็งท่อน้ำดี

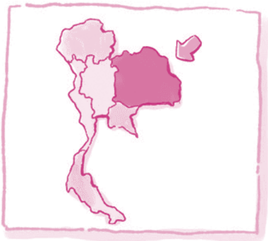

เป็นบุคคลที่เกิดและเติบโตที่อีสาน

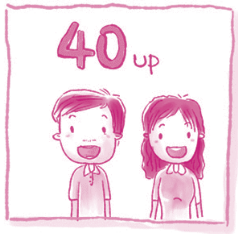

เป็นผู้ที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป

เป็นผู้ที่เคยบริโภคเนื้อปลาเกล็ดขาว
ในวงศ์ปลาตะเพียนแบบ สุกๆ ดิบๆ

เคยได้รับการถ่ายพยาธิใบไม้ตับ
Praziquantel

อ่านข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่

- http://www.cascap.in.th
- http://www.cca.in.th/
- มูลนิธิมะเร็งท่อน้ำดี
- Cascap Kku

จริงหรือ???

การกินปลาดิบนานๆ ครั้งไม่ทำให้เกิดโรคพยาธิใบไม้ตับ

จริงด้วยๆ
พ่อๆ หมอเขาบอกว่าถ้ากิน ปลาแบบสุกๆ ดิบๆ จะเป็นโรคมะเร็งท่อน้ำดี ตายได้นะ!!
โอ๊ะ!!
ตกใจ เล็กน้อย
???
!!
???
!!
ดูสิๆ!!
555
โอ๊ย!! ไม่เป็นไรหรอก พ่อกินอย่างนี้มา ตั้งนานแล้วเด็กน้อย ยังแข็งแรงดีไม่เห็น เป็นอะไรเลย
20 ปีต่อมา...
ฮือๆ... พ่อไม่น่าเลย ไม่น่ากินปลาดิบๆ เลย ฮือๆๆ..ๆ.ๆ
โรคมะเร็งท่อน้ำดี น่ากลัวกว่าที่คิด เพราะกว่า จะแสดงอาการก็อีก ประมาณ 20 ปี กว่าจะถึง ตอนนั้นก็คงสายเกินการณ์

จริงหรือ???

บีบมะนาวเยอะๆ ใส่ในปลาดิบแล้วพยาธิจะได้ตายหมด

http://www.cascap.in.th/ โทร. 042-202691 Fax 043-202693 E-mail : cascapkku@gmail.com

ลุ้นๆๆ !!
ผลการตรวจร่างกาย เพื่อหามะเร็งของลุง ทราบผลนะครับ คือ..ว่า..ลุงเป็น..
ย้าก!
ลุงเป็น โรคมะเร็ง ท่อน้ำดี !!!
แต่ไม่ต้องกังวล นะครับ หากพบ ในระยะเริ่มต้น สามารถรักษาให้ หายขาดได้โดย การผ่าตัด
เป็นลมไป ซะแล้ววว !!!

ส้มตำ อีแย้ม
อะไรนี่นักวิชาการ บอกว่ากินส้มตำ ปลาร้าเสี่ยงเป็น มะเร็งท่อน้ำดี
มะเร็ง ท่อน้ำดี..
จริงด้วย..ย..ย.. อย่าไปเชื่อเลยค่ะ แย้มว่ากินแล้วก็ยัง แข็งแรงดีนะคะ
ใครจะไปเลิกกิน ให้โง่นิ ฮ่าๆๆ
ส้มตำไม่ใส่ปลาร้า มันจะอร่อยได้ไง คนเค้ากินมาเป็น ชาติแล้วยังไม่เห็น มีใครตายสักคน นักวิชาการมั่วแล้ว
ไม่น่ากินส้มตำ ปลาร้าเลยๆ
เขาไม่ได้ห้ามกิน นะคะ อ่านเนื้อข่าว ตอนนั้นบ้างหรือ เปล่า ไม่ใช่ห้ามกิน แต่ควรจะปรุงสุก ก่อนถึงจะกินได้ อย่างปลอดภัยค่ะ
มะเร็งท่อน้ำดี

http://www.cascap.in.th/ โทร. 042-202691 Fax 043-202693 E-mail : cascapkku@gmail.com

จริงหรือไม่ กุ้งสดรักษา
มะเร็งร้ายได้ ?
ไม่จริง
sure.oryor.com

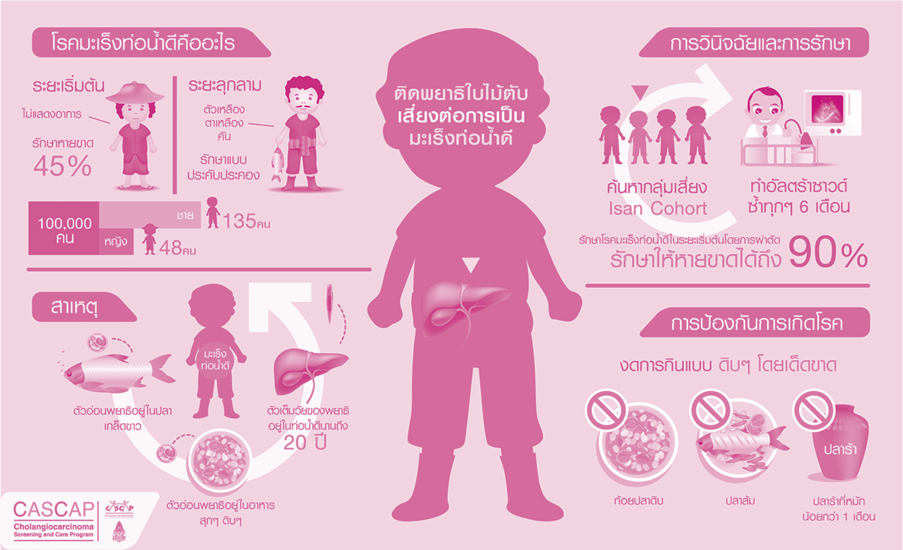

โรคมะเร็งท่อน้ำดีคืออะไร
ระยะเริ่มต้น
ไม่แสดงอาการ
รักษาหายขาด
45%
ระยะลุกลาม
ตัวเหลือง
ตาเหลือง
คัน
รักษาแบบ
ประคับประคอง
100,000
คน
ชาย
135คน
หญิง
48คน
สาเหตุ
มะเร็ง
ท่อน้ำดี
ตัวอ่อนพยาธิอยู่ในปลา
เกล็ดขาว
ตัวเต็มวัยของพยาธิ
อยู่ในท่อน้ำดีนานถึง
20 ปี
ตัวอ่อนพยาธิอยู่ในอาหาร
สุกๆ ดิบๆ
CASCAP
Cholangiocarcinoma
Screening and Care Program
ติดพยาธิใบไม้ตับ
เสี่ยงต่อการเป็น
มะเร็งท่อน้ำดี
การวินิจฉัยและการรักษา
ค้นหากลุ่มเสี่ยง
Isan Cohort
ทำอัลตร้าซาวด์
ซ้ำทุกๆ 6 เดือน
รักษาโรคมะเร็งท่อน้ำดีในระยะเริ่มต้นโดยการผ่าตัด
รักษาให้หายขาดได้ถึง 90%
การป้องกันการเกิดโรค
งดการกินแบบ ดิบๆ โดยเด็ดขาด
ก้อยปลาดิบ
ปลาส้ม
ปลาร้า
ปลาร้าที่หมัก
น้อยกว่า 1 เดือน

จริงหรือไม่ ?
กุ้งสดสามารถรักษาโรคมะเร็งร้ายได้

จากข่าวแชร์ในโลกออนไลน์

ที่อ้างว่า

"กุ้งสด นั้นมีฤทธิ์ทำลายเซลล์มะเร็ง"

"เมนูอาหารกุ้งแช่น้ำปลาสามารถช่วยรักษาโรคมะเร็ง"

ไม่เป็นความจริง

แม้ไม่พบงานวิจัยทางคลินิกว่ากุ้งสดรักษามะเร็งได้ แต่มีงานวิจัยศึกษาสารในกุ้งสด มีคุณสมบัติป้องกันการก่อมะเร็งได้ (เป็นเพียงงานวิจัยในหลอดทดลอง ต้องศึกษาเพิ่มเติม)

ในกุ้ง

พบสารแคโรทีนอยด์ และกรดไขมันไม่อิ่มตัว

- ฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ
- ฤทธิ์ต้านการอักเสบ
- ฤทธิ์ต้านการก่อกลายพันธุ์

ระวังอันตรายหากรับประทานแบบสุก ๆ ดิบ ๆ

- อาจได้รับเชื้อที่ทำให้ท้องเสียได้
- ได้เชื้อพยาธิใบไม้ตับที่ก่อให้เกิดโรคมะเร็งบริเวณท่อน้ำดีและมะเร็งตับได้
- ได้รับพิษจากสารฟอร์มาลีนที่ปลอมปนลงไปเพื่อถนอมอาหาร ซึ่งส่งผลเสียกับระบบต่าง ๆ ของร่างกาย รวมถึงก่อให้เกิดมะเร็งได้อีกด้วย

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา Food and Drug Administration

/FDATHAI

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

นพ.ภานุวัฒน์ ปานเกตุ รองอธิบดีกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ

นายนัตถะวุฒิ ภิรมย์ไทย ผู้อำนวยการกองสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชน
กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ

นายชาติชาย สุวรรณนิตย์ นักวิชาการสาธารณสุขเชี่ยวชาญ
กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ

คณะผู้จัดทำ

กรมควบคุมโรค

กองโรคติดต่อทั่วไป

ดร.ฐิติมา วงศาโรจน์ นักวิชาการสาธารณสุขเชี่ยวชาญ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๕๘๔ ๒๕๕๔๔
ที่ปรึกษากองโรคติดต่อทั่วไป

นางทองรู้ กอผจญ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘ ๙๙๔๙ ๑๐๕๗

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ

กองสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชน

นางสาวชลกร ภู่สกุลสุข นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๓๕๗๕ ๔๔๒๐

ดร. วรารัตน์ กิจพจน์ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๐๑๙๗ ๖๑๘๘

นางจีรวรรณ หัสโรค์ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๓๒๒๙ ๑๔๑๙

นางสาววารุณี ทิศสุขใส นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘ ๗๖๖๐ ๑๖๑๔

ศูนย์พัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคเหนือ

นางเพ็ญศรี โตเทศ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๓๑๓๐ ๑๗๕๔

ศูนย์พัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคกลาง

นางอัจจ์สุภา รอบคอบ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘ ๙๙๓๒ ๔๓๔๕

นางสาวสุภาพร วรวงค์ นักวิชาการสาธารณสุข
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๙๒๑๙ ๑๓๕๙

ศูนย์พัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นายพิพัฒน์พล พินิจดี นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๗๑๙๕ ๔๕๙๔

ศูนย์สนับสนุนบริการสุขภาพที่ ๑

นางสาวกุลชา กุณาฝั้น นักวิชาการสาธารณสุข
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๕๒๔๖ ๖๑๙๖

ศูนย์สนับสนุนบริการสุขภาพที่ ๗

นายถวิล เลิกชัยภูมิ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘ ๑๓๖๙ ๓๐๐๐

ศูนย์สนับสนุนบริการสุขภาพที่ ๘

นายทรงเดช ยศจำรัส นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๖ ๔๑๔๒ ๙๑๙๘

ศูนย์สนับสนุนบริการสุขภาพที่ ๙

นางสาวมนัสสิริ ขอเหล็กกลาง นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๖ ๓๑๑๔ ๗๖๗๙

ศูนย์สนับสนุนบริการสุขภาพที่ ๑๐

นางนิสา ปัญญา นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘ ๕๔๙๐ ๔๙๖๐

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ
กระทรวงสาธารณสุข

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ
กระทรวงสาธารณสุข
ถนนติวานนท์ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐
โทรศัพท์ : ๐ ๒๑๙๓ ๗๐๐๐ ต่อ ๑๘๗๑๐ **Website :** www.phc.moph.go.th